

Dazen en horzels: beide lastig, maar wel anders!

Door: MSc. B. Schoelitz, KAD

Als klein kind voer ik in een rubber bootje op een meertje. Midden op het water voelde ik een steek in mijn rechterarm. Ik keek naar de plek waar de pijn vandaan kwam en zag daar tot mijn grote schrik een vlieg zitten. Met een ferme klap van mijn linkerhand mepte ik het beest dood... Daarna was het paniek geblazen, geruisloos kwamen er nog meer op mij af en ik begon te schreeuwen: "Horzels, horzels!" Ik dook in het water en zwom met het koord van mijn rubberbootje in de hand terug naar de wal. Mijn metgezellen deden angstvallig hetzelfde. Jaren later ontdekte ik dat ik op het moment van paniek een enorme vergissing heb gemaakt. Horzels steken helemaal niet, het waren dazen!

Deze vergissing wordt door veel mensen gemaakt. Het onderscheid tussen horzels en dazen is ze niet duidelijk, het zijn allebei vliegen en allebei afhankelijk van zoogdieren voor de ontwikkeling. Wat bijdraagt aan de verwarring is het feit dat dazen tot in de 19e eeuw 'horzelen' werden genoemd.

Biologie van dazen

Dazen (familie Tabanidae), ook wel bekend als bremsen of steekvliegen, zijn vaak te herkennen aan de opvallend gekleurd gestreepte of gevlekte ogen. Over het algemeen is het lichaam grijs of bruin van kleur en variëren ze in grootte van 6 tot 27 mm. Doorgaans geldt dat de grotere soorten op vee parasiteren en de kleinere op mensen. Er zijn twee genera die het de mens lastig kunnen maken. Dit zijn de regendazen (genus *Haematopota*), vrij slanke grijze dazen met een typerende tekening op de vleugels, en de goudoogdazen (genus *Chrysops*), die geheel zwart of geel met zwart gekleurd zijn.

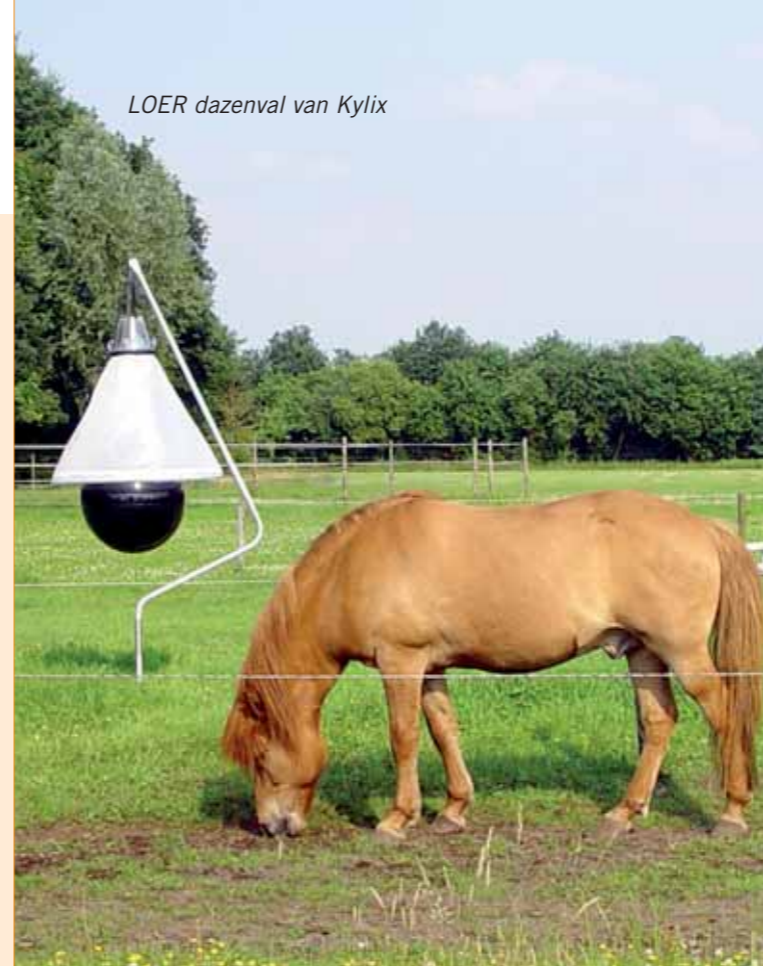
De eieren worden over het algemeen op takjes en bladeren gelegd, in de nabijheid van water. Afhankelijk van de weersomstandigheden komen ze na 1 tot 3 weken uit. De eerste 2 stadia voeden zich niet actief, maar leven van de aanwezige dooierresten. Vanaf het derde stadium manifesteert de larve zich als echte rover en doet zich te goed aan andere vliegenlarven, slakken en wormen. De meeste larven van goudoogdazen leven in het water, terwijl die van regendazen vooral in wat drogere tot licht vochtige bodem leven. Tijdens het prepupale stadium (net voor het verpoppen) verplaatst de larve zich naar een drogere omgeving, waar deze meestal in de lente verpopt. De uitgekomen adulten leven ongeveer 6 weken. De mannetjes komen een paar dagen eerder uit dan de vrouwtjes en zijn vooral in de ochtenduren actief. De paring vindt plaats in de lucht en eindigt ergens in de vegetatie.

Pas na de paring veroorzaken de vrouwtjes overlast door te steken. Ze gaan op zoek naar bloed voor de ontwikkeling van de eieren. De afhankelijkheid van bloed zorgt ervoor dat dazen als irritant beschouwd worden, niet alleen omdat de beet pijnlijk is, maar ook omdat ze irriterend speeksel injecteren om bloedstolling tegen te gaan. Daarnaast kunnen ze veeziekten overbrengen.

Dazen in de val

Dazen worden vaak verward met horzels, dit is echter een totaal andere groep van vliegen. Horzels kunnen in tegenstelling tot dazen bijvoorbeeld niet bijten. En bijten doen dazen graag! Bij paardenbedrijven, maar ook op recreatieterreinen, op golfbanen en bij zwembaden zie je in Nederland steeds vaker één van de dazenvallen van LOER. Deze dazenvallen zijn in Nederland ontwikkeld en geproduceerd (voor informatie, zie www.kylix.nl). LOER staat voor Lokken, Opvangen En Ruimen. Een loer is eigenlijk een nepprooi uit de valkenjacht. Zoals de valkenier met zijn loer draait om zijn roofvogel terug te lokken, zo wordt de daas een loer gedraaid met de dazenval. De grote zwarte bal straalt warmte uit en beweegt altijd een beetje en wordt door dazen voor een levend wezen aangezien. Er zijn ook lijmvallen en mobiele vallen die achter een auto gemonteerd kunnen worden. De CO₂-uitstoot van de motor heeft evenals transpirerende paarden of mensen een extra aantrekkingskracht op vrouwtjesdazen!

LOER dazenval van Kylix

Biologie van horzels

De biologie van horzels verschilt van die van de dazen. Het belangrijkste verschil met betrekking tot overlast voor de mens, is dat horzels geen bloed nodig hebben voor de ontwikkeling van eieren.

De horzels worden onderverdeeld in drie families: schapenhorzels (Oestridae), builen- of runderhorzels (Hypodermatidae) en paardenhorzels (Gasterophilidae). Horzels vormen een groep van endoparasieten van vee. Veel soorten van de 3 horzelfamilies zijn behaard, wat ze een hommelt- of bijachtig uiterlijk geven en daarmee al goed van dazen te onderscheiden zijn. Daarnaast hebben ze rudimentaire monddelen, wat betekent dat de monddelen nog wel aanwezig zijn, maar niet meer functioneel zijn (zoals het staartbeen bij de mens). Horzels voeden zich niet meer nadat ze zijn verpopt. Ze putten energie uit de bronnen die zij als larven hebben opgeslagen en hebben geen bloed nodig om de eieren tot ontwikkeling te brengen. Toch kunnen zij voor overlast zorgen. Niet zozeer bij de mens, maar vooral bij vee. Zo leven de larven van schapenhorzels in de neusgaten of -holten van hoefdieren. In de lucht hangende vrouwtjes schieten larven (geen eitjes) van een afstandje in de neusgaten. De larven hechten zich vast en leven van het weefsel en weefselvloeistoffen, wat pijn en duizeligheid veroorzaakt. Wanneer de larven volgroeid zijn verlaten zij de gastheer

via de neus- of mondgaten om in de grond te verpoppen. De builenhorzels die schadelijk zijn voor vee, zijn grotendeels uitgeroeid. Vrouwtjes leggen de eieren op de huid van bijvoorbeeld runderen, waarna het eerste stadium larfje zich door de huid naar binnendringt en zich te goed doet aan zijn gastheer. Onder de huid van het vee ontstaan bulten van geïrriteerd weefsel. De volgroeide larf verlaat de gastheer weer door de huid en verpopt in de grond. Het gezoem van een volwassen builenhorzel kan blinde paniek veroorzaken bij het vee. Paardenhorzels zijn, zoals de naam zegt, vaak te vinden bij paarden. Ook hier worden de eieren op de huid gelegd, die worden opgelikt door het paard, waarna de larven parasiteren in de maag en darmen van het paard, waar ze zich vastzetten en van bloed leven. De volgroeide larven verlaten de gastheer via de uitwerpselen om daarna ook in de grond te verpoppen.

Einde aan de verwarring

Ondanks de grote verschillen in de biologie worden dazen en horzels met elkaar verward. Dit komt waarschijnlijk omdat beide groepen vliegen voor de ontwikkeling afhankelijk zijn van zoogdieren en schadelijk zijn voor vee. Hopelijk is het verschil nu duidelijk en roept u, als u midden op een meertje gestoken wordt door daas, ook werkelijk: "Dazen, dazen!" voordat u in het water springt en naar de kant zwemt.

M. Chinery – Elseviers Insectengids.

W. Jacobs & M. Renner – Biologie und Ökologie der Insekten 2. Auflage. Gustav Fisher Verlag, Stuttgart, 1988.

J. Timmer – De dazen (Diptera: Tabanidae) van de Benelux-landen.

Wetenschappelijke mededelingen KNNV nr. 138 – februari 1980.

P. Oosterbeek, H. de Jong, L. Sijstermans – De Europese families van muggen en vliegen (Diptera).

Determinatie, diagnose, biologie. KNNV Uitgeverij.

De gezondheidsdienst voor dieren: www.gdventer.com